

Kamu Diplomasisi Bağlamında Ak Parti Dönemi Türkiye-Afrika İlişkileri: Süreklilik & Değişim

Turkey-Africa Relations In The Ak Party Era In The Context Of Public Diplomacy: Continuity & Change

Serra Namlu ÇAMLIBEL*

Murat ERCAN**

Başvuru Tarihi: 20.02.2024

Kabul Tarihi: 13.05.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Özet

Değişen ve küreselleşen dünya diplomatik ilişkileri de değiştirmiştir. Savaşla güç kazanılmadığı günümüz siyasalında, müzakere ve diplomasi önem kazanırken, aynı zamanda gelişmelere paralel olarak günümüz ihtiyaçlarına ve taleplerine cevap vermek üzere evrilmiştir. Sadece değişen, diplomasi karakteristiği olmamıştır, aynı zamanda diplomasi değişen aktörleri ve sistemleri de sürece dahil ederek çeşitlenmiştir. Bu süreçte ortaya çıkan kamu diplomasisi birçok devlet tarafından uygulanmaktadır. Özellikle Türkiye Ak Parti hükümeti ile beraber dış politikasında paradigmatik bir değişim yaşamış, proaktif, çok yönlü ve çok boyutlu bir dış politika anlayışına geçilmiştir. Tarihsel organik bağlara vurgu yapılması ve müşterek inancın getirdiği birlik üzerinden İslam coğrafyasıyla ilişkiler önemsenmiş, özellikle Osmanlı mirası coğrafyalarla ilişkilerde yumuşak güç kullanımı hedeflenmiştir. Dış politikanın çeşitlendirilmesinde en önemli paylardan birini Afrika bölgesine açılım üstlenmektedir, zira 1998 yılına kadar bir türlü istenilen düzeyde diyalog kurulamayan Afrika ile ilişkiler Ak parti dönemi kamu diplomasi faaliyetleri ile oldukça güçlenecek, uluslararası örgütlerde güçlendirilen temas ve ittifak hem Türkiye için hem de kıta ülkeleri için karşılıklı iş birliğinin güçlü sinyallerini verecektir. Bu kapsamda bu çalışmada öncelikle Ak Parti dönemi Türkiye'nin Afrika ile ilişkileri kamu diplomasisi bağlamında incelenmiş olup, yürütülen kamu diplomasi faaliyetlerinin olumlu geri bildirimleri tartışılmaktadır. Bu argümantasyon yolunda ilk olarak Kamu diplomasisi kavramına ve karakteristiklerine değinilmiştir. Sonrasında Afrika-Türkiye ilişkilerinin değişen bugünü anlamak için dün ele alınmış, Ak Parti iktidarına kadar Türkiye-Afrika ilişkilerinin tarihsel arka planı değerlendirilmiştir. Son olarak ise Ak Parti dönemi Türkiye-Afrika ilişkileri incelenmiş, Türkiye'nin Afrika'daki yürüttüğü kamu diplomasi faaliyetleri ile ilişkilerin analizi derinleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Diplomasisi, Türkiye-Afrika ilişkileri, Yumuşak Güç, Afrika Açılımı, Türk Dış Politikası, Sivilleşme Paradigması

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Anadolu Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ORCID: 0009-0000-8618-2156.

** Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Öğretim Üyesi, ORCID: 0000-0002-1315-9200.

Abstract

The changing and globalizing world has also transformed diplomatic relations. In today's political landscape, where power is not gained through warfare, negotiation and diplomacy have gained importance and evolved to respond to the needs and demands of the present day. Not only has the character of diplomacy changed, but it has also diversified by incorporating changing actors and systems into the process. Public diplomacy, which emerged during this process, is implemented by many states. Particularly, with the AK Party government in Turkey, there has been a paradigm shift in its foreign policy, transitioning to a proactive, versatile, and multidimensional approach. Emphasis on historical organic ties and relations with the Islamic world through the unity brought by common beliefs has been prioritized, and soft power has been targeted, especially in relations with regions inheriting the Ottoman legacy. One of the most significant contributions to the diversification of foreign policy is the opening to the African region, as relations with Africa, which could not establish the desired level of dialogue until 1998, will be significantly strengthened through AK Party era public diplomacy activities. Enhanced contacts and alliances in international organizations will signal strong cooperation for both Turkey and African countries. In this context, this study primarily examines Turkey's relations with Africa during the AK Party era in the context of public diplomacy and discusses the positive feedback from the conducted public diplomacy activities. In this argumentative path, first, the concept and characteristics of public diplomacy are addressed. Subsequently, to understand the present of Africa-Turkey relations, the past is discussed by evaluating the historical background of Turkey-Africa relations until the AK Party era. Finally, the Turkey-Africa relations during the AK Party era are examined, and the analysis of relations is deepened through Turkey's public diplomacy activities in Africa.

Keywords: Public Diplomacy, Turkey-Africa Relations, Soft Power, Africa Opening, Turkish Foreign Policy, Civilianization Paradigm

Giriş

Dış politika ve diplomasinin kaçınılmaz simbiyotik bir ilişkisi mevcuttur. Dış politika bir devletin uluslararası ilişkilerde izleyeceği rotaya ve temel dinamiklerine referansta bulunurken, diplomasi ise bu rotada temel enstrümandır, bir başka ifade ile dış politikanın temel rotasını gerçekleştirmek üzere yürütülen çalışmalar ve yöntemler bütünüdür. Bu gerçekleştirilen pratikler aslında devletlerarası ilişkilerin işleyişinde savaşı ve kaba kuvveti, ihtilafları uzlaşma ve müzakere ile ikame ederek bir devletin milli menfaatlerini korumasını içermektedir. Globalleşen ve değişen dünyada uluslararası ilişkiler dinamikleri de değişmektedir. Diplomatik güç ve itibar kazanma geçmişte savaş ve *Militär* güç ile sağlanırken, uluslararası iş birliği temelli günümüzde bu güç ve onur ekonomik, teknolojik ve diplomatik enstrümanlarla kazanılmaktadır. Günümüzde güç kavramı sosyal inşacı bir perspektif ile yapı söküme uğramış, gücün temel karakteristiği fikirsel, sosyal, normatif ve söylemsel bir şekilde yeniden inşa edilmiştir. Kamu diplomasisi ise bu soft güçlere atıf yapan, sivil toplum temelli, kamu-oyu odaklı bir diplomasi tarzına işaret etmektedir. Demokratik yönetimlerin yaygınlaşması ve küreselleşme ile önem kazanan kamu-oyu ve kamu-oyu algısı bu noktada belirleyici bir unsur olmuştur. Bu bağlamda klasik diplomasinin aktörleri de değişime uğramış, algı yönetimine odaklı özel sektör, iş adamları, akademisyenler, gazeteci ve düşünce kuruluşları yeni diplomatik aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Pek çok uzman, AKP'nin 2002'de iktidara gelmesiyle dış politikanın odak noktasının değiştiği konusunda hem fikirdir. Türkiye özellikle Ak Parti iktidarı ile gelen dış politikada paradigmatik değişim ile diplomatik aktörlerini çeşitlendirmiştir. 2000'li yıllara kadar klasik Türk dış politikası statükocu, tabiri caizse edilgen tek boyutluluk ve Batıcılıkla karakterize edilirken, AKP hükümeti proaktif ve çok boyutlu dış politika yönelimini benimsemiştir. Dış Politikada sivilleşme paradigması saikleri ile Türkiye kamu diplomasisine ayrı bir önem atfetmeye başlamıştır.

Uluslararası sistemde itibarını arttırmak isteyen Türkiye dış politikasını çeşitlendirdiği gibi diplomatik araçlarını da çeşitlendirmiştir. Çeşitlenen dış politikada açılan yeni yönelim sahalarının en önemlilerinden biri de Afrika'dır. Türkiye kültürel ve tarihsel organik bağlarının da bulunduğu bir coğrafya olan Afrika'ya ayrı bir önem vermiştir. Bu kapsamda Türkiye uluslararası arenada Afrika'nın desteğini alabilmek için Afrika'da yoğun bir kamu diplomasi faaliyeti gerçekleştirmiştir. Dünyanın pek çok ortak sorununa da işaret eden bir coğrafya olması sebebiyle Türkiye sadece Afrika ile ilişkilerini geliştirmek değil, coğrafyanın sorunlarının çözümünde aktif rol almak böylelikle bölgede aktif bir güç olmak da istemektedir. Bu kapsamda Afrika'nın sorunlarını yakından takip edip, uluslararası sistemde Afrika'nın sesi olma ve çözüm noktasında uluslararası sistemi mobilize etmek gibi bir rol üstlenmiştir. Kamu diplomasi faaliyetleri ile Türkiye, Afrika ilişkilerini düzeltilmeyi, Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak Afrika ülkelerinin BM'de desteğini almayı ve Türkiye'nin ademi merkezîyetçi dostça tutumu Afrika nezdinde anlaşılabilir istemektedir. Bu uğurda eğitimden, sağlığa kadar birçok konuda diplomasi yürütmüş, STK'lardan kamu kuruluşlarına kadar aktörü dış politikasına dahil etmiştir. Türkiye son yıllarda Afrika ile ilişkilerini güçlendirecek birçok diplomatik adımı gerçekleştirmiş, belirli sivilleşme paradigması kapsamında kurduğu kuruluşlarla Afrika kamuoyunda itibarını geliştirmeyi hedeflemiştir.

Bu çalışma öncelikli olarak Ak Parti dönemi Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerini kamu diplomasisi bağlamında incelemekte, yürütülen kamu diplomasi faaliyetlerinin olumlu geri bildirimleri tartışılmaktadır. Bu argümantasyon yolunda ilk olarak Kamu diplomasisi kavramına ve karakteristiklerine değinilecektir. Akabinde de Afrika-Türkiye ilişkilerinin değişen bugününü anlamak için dünü ele alınıp, Ak Parti iktidarına kadar Türkiye-Afrika ilişkilerinin tarihsel arka planı analiz edilecektir. Ayrıca çalışmada Ak Parti dönemi Türkiye-Afrika ilişkileri incelenerek Türkiye'nin Afrika'daki yürüttüğü kamu diplomasi faaliyetleri analiz edilecektir.

Kamu Diplomasisinin Kuramsal Çerçevesi

Kamu diplomasisini anlamak için öncelikli olarak diplomasi kavramını ve süreç içindeki değişimini anlamak önemli bir yer teşkil etmektedir, zira değişen diplomatik araçlar ve aktörler aslında değişen dünya yapısı ve siyasal sistemin diplomatik bir çıktısı olarak tezahür etmektedir. Diplomasi'nin değişen yapısı, diplomasi kavramının karakteristiği anlaşıldığında aslında bir değişimden ziyade, bir çeşitlenme ve kavramın kendisine daha uygun bir forma bürünen, diğer gelişimlerle paralel ilerleyen bir terakki olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan dış politika ve diplomasi kavramının da ayırt edici unsurları doğru anlaşılmalıdır. Dış politika bir devletin, diğer devletlerle ve uluslararası sistemle ilişkisinde takınacağı tutum ve davranışları, benimsediği temel dinamikleri ve politikaları refere ederken (Tuncer, 1984:51), diplomasi, bu politikaların uygulanması için kullanılan enstrümanları ve aktörleri ifade etmektedir. Böylelikle diplomasi'nin, dış politikanın en önemli eylem aracı olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda diplomasi devletlerin dış politika meselelerinde ortaya çıkan uyuşmazlıkları ve çatışmaları, savaş gibi kaba kuvvet yoluyla değil barışçıl yöntemlerle, müzakereler yoluyla çözmeye çalışan, lakin bu barışçıl süreçte de milli menfaatleri korumaya gayret eden eylemler bütünüdür (Giddens, 2005: 15-18). Bu noktada diplomasi'nin, savaşın hakim olduğu değil, uluslararası hukukun hakim olduğu, sorunların devletlerarası müzakerelerle çözüldüğü değişen konjonktüre uygun gelişen bir dış politika aracı olduğunu söylemek mümkündür, lakin diplomasi'nin uluslararası hukukun bir aracı olduğu düşünülmemelidir, zira uluslararası hukukun ve uluslararası sistemin getirdiği değişikliklere uyum sağlayan, ona göre revize olan bir yapısı olmasına rağmen diplomasi, ilgili devletin menfaatlerini korumak ve icra etmek ile de görevlidir. Bu hali ile uluslararası menfaat rekabetinde, bir tür pazarlık sanatını da ifade ettiği yaygın bir telakkidir (Nicolson, 1954: 52). Değişen diplomatik metotları anlamak için bir diğer parametre küreselleşmedir, nitekim küreselleşme dünyadaki siyasal değişimler ve siyasalın yöntemlerindeki değişimlerin başlıca etmenlerinden biridir. Sorunların anlaşma yoluyla çözülmeye başladığı Westphalia antlaşması ile

devlet aktörü uluslararası sistemde öne çıkmış, devletlerin vatandaşlarını uluslararası arenada temsil ettiği bir küreselleşme adımı atılmıştır. İlerleyen süreçlerde ise küreselleşmede yeni bir boyuta ulaşılmış, özellikle teknolojik gelişmelerle uluslararası ilişkilerde şirketlerin sonrasında ise kamuoyunun ve bireylerin önem kazandığı bir sisteme doğru geçilmiştir. Teknolojik gelişmeler ve özellikle internetin yaygınlaşması ile farklı kültürler birbiri ile temasını arttırmış, ilişkiyi sağlayan Devletlerin tekel aktörlükleri sınırlanmıştır. Diğer taraftan özellikle demokrasi ve liberalizmin öne çıktığı düşünsel hayatın siyasala yansması, kamuoyu ve sivil toplumun uluslararası ilişkilerde özgül ağırlıklarını arttırması seyrinde gerçekleşmiştir.

Demokrasi ve hukuk sisteminin getirdiği en büyük değişim, kamuoyunun yönetimi ve yönetim politikalarını belirlemede oynadığı roldür, baskı cebir unsurlarını kullanarak yönetimi alamayan ya da yönetimde kalamayan liderler halkın sesi olmak durumundadır, böylelikle teknokratlık ve liyakatin önemi kadar kamuoyu taleplerinin de önemli olduğu bir siyasal konjonktür işlemektedir. Bu durum dış politikaya da yansmakta, özellikle geliştirilen ilişkiler sadece devlet kanalı ile yürütülmemekte, diğer devletler ile ilişkilerde de tek muhatap devlet organları olmamaktadır. Bir diğer husus yapısalcı ve sosyal yapısalcılığın diğer teorilere karşı kazandığı güç ile ilişkilidir, zira değişen dünyada kavramlar ve tanımlar da değişmektedir. Bireyler kamuoyunu, kamuoyu politikaları ve yönetimi, yönetim ise ilişkileri şekillendirmektedir, dolayısıyla ilişkileri şekillendiren temel unsur bireylere ve bireylerin algı dünyasına dayanmaktadır. Sosyal inşacı teori, kavramların, kimliklerin, inanışların ve fikirlerin karşılıklı söylemlerle bir inşa sonucu ortaya çıktığını iddia etmektedir. Propaganda da zaten bu söylemsel ekim faaliyetidir. Ez cümle güç kavramı da uluslararası sistemde bir yapı-söküme uğramış ve yeniden inşa edilmiştir. Günümüzde güç kavramı yeni boyutlar kazanmış, zamanında militar bir donanımı ve zaferleri ima eden devlet gücüne günümüzde kültürel, ekonomik ve diplomatik boyutlar eklenmiştir. Geleneksel sistemde güç, şeref, onur gibi değerler savaş ile elde edilirken artık güç ekonomik, teknolojik ve diplomatik hatta kültürel edinimler üzerinden kazanılmaktadır. Böylelikle aslında uluslararası ilişkilerde Hard Power yerini Soft Power (yumuşak güç) kullanımına bırakmıştır.

Toplumların birbiri ile ilişkileri objektif değildir, böylelikle ilişkileri belirleyen, kimlik, kolektif hafıza ve ilişkileri geliştirecek kültürel temaslar gibi bir dizi kavram önem kazanmaktadır, bu durum ise devletlerin ilişkisini de belirleyen, dönüştüren, değiştiren bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylelikle küreselleşen dünya yapısının diplomasi ve diplomatik araçlarda da değişime sebebiyet verdiğini söylemek yanlış olmayacaktır, öyle ki son yıllarda diplomasi ile ilgili yapılan çalışmalarda Kamu Diplomasisi, İnsani Diplomasisi, Kalkınma Diplomasisi gibi bir dizi yeni diplomasi türü kavramsallaştırılmıştır, zira geleneksel diplomasinin aksine günümüzde diplomasinin aktörleri çeşitlenmekte, devlet dışı aktörler, STK'lar, uluslararası organizasyonlar, uluslararası şirketler ve kamu kuruluşları diplomatik aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu diplomasisi de geleneksel diplomasi anlayışının dönemin koşullarına ve ihtiyaçlarına göre revize edilmesi ile ortaya çıkmış, Kamuoyunun özgül ağırlığının lehine arttığı günümüzde kamuoyunu merkezine alan bir diplomasi türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Post-modern bir devletçilik nitelikleri de taşıyan Kamu Diplomasisi Türkiye tarafından özellikle son yıllarda sıkça kullanılan bir diplomasi çeşididir.

Kamu diplomasisi kavramı ilk kez 1963 yılında ABD Bilgi Servisi müdürü Edward Murrow tarafından sadece hükümetlerle değil, hükümet dışı aktörlerle de iletişim halinde olma faaliyeti anlamında kullanılmıştır (Leonard, 2002: 1). 1965 yılına geldiğimizde ise ABD Boston Tuft Üniversitesi Diplomasisi okulu dekanı Edmung Gullion Kamu Diplomasisi eylemine, kamuoyu etkisinin önemine vurgu yaparak, geneksel diplomatik araçların dışında kalan alanları telafi eden bir rol yüklemiştir (Cull, 2010:12). Kamu Diplomasisi en genel ifade ile "bir ülkenin dış politikadaki menfaatlerini, amaçlarını gerçekleştirmek için ve bir ülkenin ulusal fikirlerinin, kurumlarının ve kültürünün doğru tanıtılması için bir ülke halkı ile doğrudan iletişim kurarak ve bu iletişimi

sürdürerek, doğru bilgilerin yayılması ve duyulması faaliyetleri ile, hedef ülkenin kamuoyunun tercihlerini kendi lehine etkileme girişimidir (Eren, 2022:131).

Kamu Diplomasisi ile ilgili genel tartışma konusu propaganda ile ilişkisi meselesidir. Kamu diplomasisi çıkış noktası hasebiyle propaganda ile zorunlu bir ilişkisi söz konusudur, zira Gullion'un işaret ettiği geleneksel diplomasi dışında kalan alanlar propaganda ile ilişkilendirilmeye müsait alanlardır ve kamu diplomasisi ilk kullanım sahasını, geleneksel diplomasi içerisinde propaganda yapmak amacı ile gerçekleştirilen diplomatik araç olarak bina etmiştir. Kamu Diplomasisinin bir diplomasi faaliyeti olma sebebiyle bağlı olduğu devletin dış politikadaki amaçlarını da gerçekleştirme yükümlülüğü vardır, bu durum ilgili devletin dış politika hedeflerinin etkililiği sorunsalında kamu diplomasisini bir propaganda aracına dönüştürebilmektedir. Nitekim Bush dönemi ABD Irak müdahalesini meşrulaştırmada kamuoyu desteğini almak için Kamu Diplomasisi faaliyetleri yürütmüşler, Iraklılara ve dünya Kamuoyuna çektikleri filmler ve söylemlerle bunun bir demokrasi için gerçekleştirilen bir müdahale olduğunu lanse etmişlerdir. Soğuk Savaş döneminde Hollywood'un Sovyet bloğuna karşı yenilmez Amerika imajı çizmek için araçsallaştırılması da Kamu Diplomasisinin propagandist yanına bir başka örnektir. Propaganda zamanla savaş stratejisi olarak kullanılması ve algı yönetimi ile ilgili girilen bir faaliyet olması sebebiyle pejoratif bir anlam kazanmış beyaz propaganda kavramı neredeyse görülmemeye başlanmıştır. Burada belirtilmesi gereken husus Kamu Diplomasisi her ne kadar diplomaside bir propaganda stratejisi olarak çıkmış olsa da zamanla aralarında çok ciddi farklar oluşmuştur, zira salt propagandaya dayanan mesajların tek taraflı verildiği bir geri bildirim önemsenmediği bir diplomasi sonuç getirmeyecektir. Böylelikle Kamu Diplomasisinin nitelikleri zamanla karşılıklı anlama, anlatma, hedef ülkenin kamuoyunu karar alım sürecine dahil etmeyi kapsayan bir karakteristiğe evrilmiştir. Böylelikle Kamu Diplomasisi Hans Tuch'un tanımı ile bir toplumun ideallerini, kurumsal yapısını, kültürünü ve hedeflerini, diğer toplumlara anlatmak için yürüttüğü bir iletişim sürecidir (Tuch, 1990: 3). Aslında geleneksel diplomasi de devletlerarası benzer bir amacı gütmektedir, lakin Kamu Diplomasisinde hedef özne diğer devletin hükümet aktörleri değil hükümet dışı aktörler ve kamuoyudur.

Temel amacı kamuoyunda etki yaratmak olan Kamu diplomasisinin tek bir çeşidi bulunmamaktadır. Kamu diplomasisi zaman zaman her vatandaşın aslında birer diplomat olduğu günümüzde Vatandaş diplomasisi olarak, bazen de bir devletin fikir, değer, gelenek ve kimliğini tanıtmak için yürüttüğü iş birliği ile kültür diplomasisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamuoyu ve onu oluşturan bireylerin etki alanını belirleyen en önemli değişken kimliktir, kimliğin ise en önemli bileşeni dindir. Bu yüzden Kamu Diplomasisi bazen de İnanç diplomasisi olarak işlev göstermektedir. Daha önce belirtildiği gibi Kamu Diplomasisinin aktörleri geleneksel diplomasiden farklı olarak çeşitlidir, bunlara örnek verilecek olursa, STK'lar, Eğitim Kuruluşları, Medya, Kanaat Önderleri, Uluslararası şirketler ve Markalar, Devlet Üstü Kuruluşlar, Baskı-Çıkar Grupları Kamu Diplomasisi uygulanırken karşımıza çıkan aktörlerdir.

Türkiye AK Parti iktidarı ile birlikte dış politikasını çeşitlendirmiş ve dış politikasında yumuşak güç kullanımına ağırlık veren, sivil organizasyonları sahada aktif kullanan bir dış politik eğilime yönelmiştir. Özellikle Kamu Diplomasisini aktif kullanan Ak Parti Hükümeti döneminde buna yönelik Kültür ve Turizm Bakanlığı başta olmak üzere belirli kamu kurumları kurulmuştur. Türk Dış Politikası özellikle Davutoğlu döneminde neo-osmanizm, merkez ülke, komşularla sıfır sorun gibi bir dizi politikayı gündemine almıştır. Neo-osmanizm tarihsel bağların getirdiği ortak kültürel ve dini mitlere atıfta bulunarak özellikle Orta Doğu ile ilişkilerinde organik bir bağ kurmayı hedeflemiştir. Merkez ülke stratejisi ise Türkiye'nin hedefleri doğrultusunda cazip ülke haline getirilmesini ifade etmektedir. Böylelikle aslında Türk dış politikasının özellikle Ak Parti döneminde Kamu Diplomasisinin araçlarını özellikle Afrika ve Orta Doğu ile ilişkilerinde sıkça kullandığını söyleyebiliriz. Bu bağlamda bu çalışmada Afrika ile ilişkiler Kamu Diplomasisi teorik çerçevesinde incelenmiştir, zira Afrika ile ilişkiler devlet boyutundan daha çok eğitim, sağlık, dini, kültürel alanları

içeren bir kamuoyu boyutunda ilerlemektedir. Böylece ilgili çalışmada Afrika ile ilişkiler Kamu Diplomasisi kapsamında incelenecek, olumlu etkisini görmek açısından değişim ve süreklilikler tartışılacaktır.

1920-2000 Yılları Arasında Türkiye-Afrika İlişkileri

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu tarihten itibaren Türk Dış politikası 2 temel özellik ile karakterize edilmiştir: Batıcılık ve Statükoculuk (Şahin, 2014:116). Özellikle Batıcılık prensibi, kurulduğu andan itibaren, Türkiye'nin dış politikasında batılı ülkelerle iyi ilişki geliştirmeyi temel hedef haline getirmesine sebebiyet vermiştir. Özellikle Osmanlı ile organik bağı bulunan coğrafyalardan olabildiğince uzak durmuştur, zira yeni kurulmuş Türkiye'nin ve kurucu rejimin ötekisi Osmanlı kimliği idi, Osmanlı kimliği ise 2 temel bileşenden oluşmaktaydı; İslam ve misak-ı milli dışındaki eski Osmanlı hakimiyetindeki topraklar. İmparatorluk anlayışının terk edildiğinin ve batılılaşma yolundaki samimiyetin en önemli göstergesi bu iki kimlik bileşeninden uzak durulması idi. Böylelikle kendini batılı ve laik karakterize eden Türkiye daha kısmen bağımsızlıklarını alabilmiş olan Afrika ülkelerine karşı, olabildiğince mesafeli durmaktaydı, zira Afrika İslam ve tarihsel bağlar hasebiyle Osmanlı demektir. Böylelikle kuruluş döneminde tanınma ve kabul görme ihtiyacı yaşayan Türkiye Cumhuriyeti için Afrika öncelikli bir mesele değildi. Türkiye'nin Afrika ile ilişkileri mesafeli tutma gayretinin bir diğer nedeni de zaten bundan kaynaklanmaktaydı. Türkiye yeni kurulmuş bir ülke idi, kurulduğu süre zarfında hem dünya konjonktürü hem de yeni rejim kabulleri sarsıntılı terakki ediyordu. 1929 ekonomik buhran ile iyice içe kapanan Türkiye, etatist belirli politikalara yönelmekteydi, ikinci dünya savaşında Nazi tehdidi ve sonrasındaki Sovyet tehdidi ise henüz emeklemekte olan Türkiye'nin proaktif bir dış politika yürütmesine engel olmaktaydı, dış tehditlerin arttığı bu atmosferde Türkiye, devrimin tabanda kabulü ve inkılaplarla uğraşmak, iç politikaya öncelik vermek zaruriyetindeydi. Böylelikle kuruluş döneminde kendi iç işleri ile uğraşan Türkiye ve Afrika aktif bir ilişki geliştirememiştir. O dönem sömürgeci devletlerin eline bırakılan Afrika'nın ihmal edilmesi bugün önemi gittikçe artan Afrika ile ilişkilerde temel eleştiri unsurlarından biridir.

Afrika'ya karşı model ülke olmak isteyen Türkiye 50'li yıllara geldiğimizde NATO'ya girmesi ve dış politikasında Batıcı/Amerikancı bir tutum sergilemesi sebebiyle, batının emperyal sopasını yemiş Afrika ülkeleri nezdinde güven oyu kaybetmekteydi. Türkiye'nin soğuk savaşta tercihinin batı bloğu olması, eski batı sömürgeci Afrikalı Bağlantısızlık Hareketine mensup ülkelerle arasını daha da mesafelendiren bir adım oldu. Marshall yardımı ve Truman Doktrini kapsamında maddi destek alan Türkiye'nin, Sovyet tehdidine karşı batı dışında da çok da bir tercih opsiyonu bulunmamaktaydı, zira Sovyet tehdidi jeopolitik konumu itibari ve yeni kurulan bir ülke olması, hala yorgun olması sebebiyle Türkiye için, bir çok ülke için olduğundan daha büyük bir tehditti, lakin DP'nin dış politikasındaki tutum yalnızca batı bloğundan yana olmak ile sınırlı değildi, Ortadoğu ve Afrika'ya karşı batının temsilcisi gibi davranıyor, "Batının Polisi" olarak nitelendiriliyordu. Böylelikle emperyal batıya karşı bağımsızlığını kazanan Afrikalı ülkelerin tarafsızlığına ve taleplerine sadece kayıtsız kalınmadı, meseleler Türkiye nezdinde batıdan yana bir perspektifle ele alınmaktaydı. Süveyş krizinin yaşandığı 1956 yılında Yunanistan katılmayı reddederken, Türkiye'nin Londra konferansına katılması ve Süveyş Kanalı'nın devletleştirilmesi ile ilgili meselede takındığı tavır Bağlantısızlar Hareketi ile arasını açan bir örnek olaydır (Tepeciklioğlu, 2012:66). Kamu Diplomasisi için önemli olan bir diğer araç uluslararası platformda gösterilen tutumun devletlerin kamuoyunu ve ilişkileri etkilemesi meselesidir. Çalışmanın konusu ile bağlantılı olarak Yunanistan anakronik bir yaklaşımla ele alırsak Afrika'ya yönelik göstermiş olduğu Kamu Diplomasisinin, bu bağlamda Bağlantısızlar Hareketi ve Afrika ülkelerinin egemenlik hakları ile ilgili olarak gösterdiği tutumların neticesini Kıbrıs Meselesinde Afrikalı ülkelerin desteğini alarak görecektir (Bağcı, 2001:120). Türkiye'nin batıdan yana ya da Afrika ülkelerinin bağımsızlıkları meselesinde Batı bloğundan bağımsız düşünememe hususundaki ilişkileri bozan bir diğer örnek 1951-1953 yılları arasında Fas'ın bağımsızlığı

gündeminde Türkiye'nin konunun ertelenmesi yönünde rey vermesidir. Tunus ve Cezayir'in bağımsızlığı hususunda da benzer şekilde Fransa ile bir iç sorun olduğunu dile getirmiş, böylelikle bu durumu bir "iç" mesele olarak değerlendirmesi bile, meseleye Fransa lehinde çekimser kaldığını göstermektedir (Tepeciklioğlu, 2012:66). Afrika ülkeleri, egemenliği ve bağımsızlıkları için yaşadıkları dönüm noktalarında BM'de Türkiye'den bir destek görememişlerdir, Türkiye'nin tek çekimser oyu Fas ve Cezayir için verilmemiştir. Moritanya'nın bağımsızlığı oylanırken de Türkiye çekimser kalmış, Angola konusunda da NATO müttefiki olarak hareket edilmek bir yaklaşım değil, talimat olarak gerçekleşmiştir (Tepeciklioğlu, 2012:66). Her ne kadar Afrika ile ilişkiler belirli bir döneme kadar mesafeli seyretmiş olsa da, Türkiye bağımsızlığını kazanan bir çok ülkede elçilik açarak ilişki halinde olmayı muhafaza etmiştir. Türkiye'nin büyükelçilik makamı verdiği ilk ülke 1925 yılında Mısır olmuştur. Sonrasında bu durumu 1926 yılında Etiyopya'da açılan büyükelçilik takip etmiş, 1998 yılına kadar Türkiye'nin Afrika'da çeşitli süre zarflarında 15 büyükelçilik makamı açmıştır (Daban, 2021:930). 1950 yılına gelinceye kadar Afrika'da bağımsız ülke sayısının çok azken, Atlantik Beyannamesi ve onu takip eden BM "Sömürge Ülkelerine ve Halklarına Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildirge" kararı ile Afrika'da bağımsızlık hareketleri başlamış, 2011 yılında Güney Sudan'ın bağımsızlığını kazanması ile beraber toplamda BM tarafından tanınmış 55 ülke bağımsızlığını farklı süre zarfında elde etmiştir. Bu açıdan bakacak olursak 1998 yılına gelene kadar bağımsızlığını kazanan 54 ülkenin 5'i Ortadoğu ve kuzey Afrika ülkesi olmak üzere sadece 15'inde Türkiye'nin büyükelçilik düzeyinde temsil edilmesi hala eleştiriye açık bir husustur.

1960'lı yıllara gelindiğinde ise Türkiye ilk defa Afrika Açılımı dış politika ajandasında 1965 yılında gündeme getirmiştir. Bu açılımın motivasyonu ile ilgili iki farklı görüş mevcuttur. Birinci görüş bu açılım isteminin güçlü nedenini, iktidara gelen Adalet Partisi'nin DP hükümeti ile ilgili, DP hükümetinin Batı üzerinden tek yönlü politikasının Türkiye'yi yalnızlaştırdığı, böylelikle dış politikada zayıflattığı tenkitinde görenlerin sahiplendiği görüştür. AP dış politikasının çeşitlendirmek ve özellikle Asya ve Afrika ülkelerindeki olumsuz imajını silmek istemekteydi. Bu bağlamda Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreter Haluk Bayülken tarafından 1966 yılında bir Mısır ziyareti gerçekleştirildi. Bu ziyaret kapsamında iki devlet arasında ticaret anlaşması imzalandı ve aynı yıl bu seferde Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından Tunus ziyaret edildi (Tepeciklioğlu, 2012:66). Her ne kadar umut vaadeden somut girişimler atılmış olsa da Afrika ülkelerine ilişkin sürekliliği olan bir olumlu ilişki geliştiğini söylemek pek de mümkün değildir, zira aynı dönemde bağımsızlığını tanıdığı birçok ülke ile diplomatik ilişki başlatılmamıştır. 1960 yılında tanınan Zaire ile 8 yıl, Nijerya ve Togo ile 7 yıl, Somali, Kamerun ve Malagazi Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkiler 6 yıl sonra kurulmuştur (Tepeciklioğlu, 2012:66). Gine Bissau'yu tanıyan 90. Ülke olarak Türkiye, bölgedeki bağımsızlık hareketlerine ve ülkelerin egemenlik haklarına karşı, BM tartışmalarında Batı ülkeler ile ilişkisini bozacak endişesiyle, daima çekingen bir tavır takınmıştır. Buna en iyi örneklerden biri Türkiye 70'lerin ortasına kadar Afrika'daki sömürgelerini bırakmamakta ısrar eden Portekiz'i kınamaya da Portekiz'e karşı çeşitli ambargolar uygulanması talebine de çekimser kalmıştır. Adalet partisinin Afrika açılımı ile ilgili girişimlerinin motivasyonu hakkında diğer görüş ise AP'nin Afrika ile ilgili değişen tutumunun Kıbrıs sorununa BM'de destek aramak ile ilgili pragmatist bir girişim olduğu görüşüdür. Bu görüşe göre BM'de tartışılan Kıbrıs meselesinde Afrika ülkelerinin Türkiye karşıtı tutum sergilemesi, Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerini geliştirme noktasında bir aksiyon almasına sebebiyet vermiştir. Bu aksiyonun Kıbrıs meselesi ile ilişkilendirilmesi, 1965 yılına gelindiğinde Kıbrıs sorununda Türk argümanları anlatmak için gazeteci ve öğretim üyelerinin de bulunduğu bir heyetin Afrika ülkelerini de içeren bir siyasal gezi düzenlemesi ile ilgilidir. Bu kapsamda Cezayir, Fas, Moritanya, Liberya, Gana, Nijerya, Sierra Leone ve Senegal'e, Kamerun'a, Gabon'a, Kongo'ya, Orta Afrika Cumhuriyeti'ne Çad'a, Kenya, Somali, Burundi, Ruanda, Madagaskar, Sudan, Tunus, Libya, Tanzanya, Malavi heyetler tarafından ziyaret edilmiştir. Her ne kadar Dışişleri Bakanı Hasan Esat Işık kurulan 7 heyetin 3'ünün Afrika'ya gittiğini ve Afrika'ya gidilme sebebinin sadece Kıbrıs meselesi değil, yakın münasebetleri terakki etmek olduğunu söylese de henüz Türkiye'nin henüz

diplomatik ilişkiler geliştirmedeği ülkelere de ziyaret edilmesi, ziyaretin maksadı ile ilgili soru işareti oluşturmaktadır. Nitekim 1965 yılı sonunda BM Genel Kurulunda gerçekleştirilen Kıbrıs oylamasında Bağlantısızlık Hareketine mensup Afrika Ülkeleri Yunanistan'ın lehine destek verdiler. Türkiye ise Afrika açılımındaki girişimlerinde istikrarlı bir aksiyon alamadı. Böylelikle 60'lı yıllarda karşılıklı ilişkilerin 1-2 maksatlı ziyaret ile gelişmeyeceği, ilişkilerin gelişmesinin daha köklü yatırım ve politikalar istediği Ankara nezdinde anlaşılmuş oldu, lakin Kıbrıs meselesinde istenilen sonucun alınamaması da Ankara tarafından girişimlerin sonuçsuz kalacağı ve yararlı olmayacağı yönünde bir motivasyon kırıklığına da sebebiyet verdi. Nitekim ilişkileri geliştirmek yönünde atılan adımlar sınırlı bir düzeyde kaldı (Tepeciklioğlu, 2012:66). Diğer yandan her iki görüş de kendi içinde haklılık payı barındırmaktadır, yine de bu açılım girişimlerinin önemli bir adım olduğunu söylemek mümkündür, zira Türkiye'nin Afrika'ya yönelik ilk Kamu Diplomasi girişimini kısa süreli de olsa 60'lı yıllarda gerçekleştirmiştir. Türkiye kendi ulusal hedeflerini gerçekleştirmek ve tanıtmak, böylelikle desteklerini almak için sadece devlet menşeli aktörlerle değil, gazeteci ve akademisyenlerden oluşan bir heyetle Afrika ülkeleri ile temasa geçip, kendini açıklamaya çalışmıştır.

1970'li yıllara gelindiğinde, 60'lı yıllar ile benzer bir motivasyon, ilişkilerde belirleyici rol üstlenmekteydi. O motivasyon BM'de Kıbrıs meselesi ile ilgili gittikçe sayıları artan Afrika ülkelerinin desteğini almaktı (Afacan, 2012:11). Diğer yandan Türkiye'nin ABD ve batı bloğu ile yaşadığı gerilimler dış politikasını çeşitlendirme zaruriyetini de ortaya çıkarmıştı, zira ABD olası bir Sovyetler Birliği'nin saldırısında Türkiye'nin savunulmayacağını ima eden açıklamalar yapmakta, Kıbrıs Barış Harekâtı sebebiyle Türkiye'ye karşı silah ambargosu uygulamaktaydı. Bülent Ecevit nispeten tecrit edildiği Batı bloğuna karşı, dış politikayı çeşitlendirme hedefi olarak Ortadoğu ve Afrika ülkelerini belirlemişti (Bülent Ecevit'in 1974 Yılındaki TBMM konuşmasından aktaran Bülent Arınç , 16.10.1996). Bu noktada 60'lı yıllarda Nijerya ,Cezayir, Senegal ve Kenya'da açılan Büyükelçiliklere 1974 yılında Kongo Demokratik Cumhuriyeti, 1979 yılına gelindiğinde Somali ve Tanzanya büyükelçilikleri eklenmiştir (Tepeciklioğlu, 2012:66).

1980'li yıllara geldiğimizde, Dış Politikada Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren en revizyonist yaklaşımlar ilk olarak Özal hükümeti tarafından geliştirilmiştir. Dış politikasını çeşitlendiren Özal, sadece çeşitlendirmekle kalmamış ileride Ak Parti hükümetinin mirasçısı olup büyüteceği, çok boyutluluğu da getirmeye çalışmıştır. Özal'ın politik çizgisinin ve genel dünyadaki politik trendin Neo liberalizm olması sebebiyle dış politikaya ekonomik ilişkileri kuvvetlendirecek bir iktisadi boyut eklenmiştir. Diğer taraftan Özal'ın Türk-İslam sentezi, Afrika'daki Müslüman ülkeler ile yakın ilişkiler kurma isteğini arttırmıştır. Boyutlandırılan dış politika, araçları noktasında da çeşitlenmiş Devlet Planlama Teşkilatı ile Afrika ülkelerine yönelik yardım programları ajanda edilmiştir. Bu kapsamda 1984 yılında kuraklık sıkıntısı çeken Afrika ülkelerine yönelik yardım fonu oluşturulmuş, Türkiye 10 milyon dolarlık yardımı üstlenmiştir (Hazar, 2012:6). Diğer yandan Özal 50'li yıllarda Afrika'nın bağımsızlık mücadelesinde Türkiye'nin kayıtsızlığı ile alakalı özürleri de Cezayir ziyaretinde sunmuştur, böylelikle kaybedilen itibar tekrar inşa edilmeye çalışılmıştı (Şahin, 2014:120). 1996-1997 yılları arasında Necmettin Erbakan dönemine geldiğimizde ise ortak İslam pazarı, İslami savunma birliği, İslam teşkilatı gibi fikirler öne çıkmaktaydı, bu fikirlerin öne çıkması da Müslüman ülkeler ile ilişki talebini yönetim nezdinde arttırmaktaydı, lakin hem Özal dönemi hem Erbakan dönemi Afrika ile ilişkilerin bütüncül olmadığını ve neosmanizm soslu bir yaklaşım sebebiyle, kuzey Afrika ile sınırlandırıldığını söylemek mümkündür. 1998 yılındaki Afrika Açılımı ve sonrasında bu açılımı derinleştirip, geliştiren Ak Parti Hükümetine kadar, Afrika ile ilişkiler dönemsel pragmatist ihtiyaçlar ve İslami birlik vurgusu üzerinden sınırlı bir bölgeyi kapsayan bir şekilde seyretilmiştir.

1998 yılı Afrika-Türkiye ilişkileri için en önemli yıllardan birini temsil etmektedir, zira 1998 yılında Mesut Yılmaz Başbakanlığında ve İsmail Cem'in dışişleri bakanlığında Afrika Açılım Eylem Planı hazırlanmıştır. Türkiye'nin AB üyelik girişimi reddedildiği, Kıbrıs Rum Yönetimi ve Ermenistan'ın

uluslararası sistemde Türkiye aleyhine çalışmaları hız kazandığı konjonktürde Türkiye tekrar dış politikasında aleyhtarlarına karşı bir denge kazanmak için çeşitlenmeye gitmiştir. Böylelikle Afrika ülkeleri ile Türkiye arasında üst düzey ziyaretleri, çeşitli uluslararası örgütlerde Afrika temsilcileri ile temasın artırılmasını, insani yardımları, Afrika’da temsilciliklerin artırılmasını, ticari işbirliklerin güçlendirilmesini, karşılıklı iş adamları ziyaretlerini, ön gören Afrika Açılım Eylem Planı kabul edilmiştir (Karagül ve Arslan, 2013: 46). Türkiye bu açılım vasıtasıyla Türkiye-Afrika ilişkilerini geliştirmeyi, ekonomik, siyasal ve kültürel boyutlarla bu ilişkiyi desteklemeyi hedeflemiştir. Aynı zamanda ilişkilere askeri bir boyutta ekleyen Türkiye, BM’nin Afrika’daki barış gücü operasyonlarına destek vermiştir. Afrika ile ilişkilerde 1998 Afrika açılımı ciddi bir başlangıç hamlesi ve dönüm noktası olmuştur.

Ak Parti Dönemi Türkiye-Afrika İlişkilerinde Kamu Diplomasisi

Ak Parti dönemi değişen ve gelişen Afrika ilişkilerini anlamak için öncelikli olarak Ak Parti dönemi değişen dış politik eğilimi ve paradigmat değişimi anlamak büyük bir önem arz etmektedir.

2000li yıllara kadar klasik Türk dış politikası statükocu, tabiri caizse edilgen tek boyutluluk ve Batıcılıkla karakterize edilirken, AKP hükümeti proaktif ve çok boyutlu dış politika yönelimini benimsemiştir. Ayrıca stratejik derinlik nosyonu ile Kemalist diplomatik gelenekten ve güvenlik odaklı dış politikadan kopulmuştur. Murinson, Davutoğlu yönetimindeki Türk dış politikasını incelerken ağırlıklı olarak yumuşak güç diplomasisi, komşularla sıfır sorun politikası, merkez devlet, örnek ülke, proaktif dış politika ve neo-Osmanlılık gibi kavramları kullanmaktadır. Stratejik derinlikte dini, kültürel ve tarihi kimlik ve yumuşak güç vurgulanmaktadır. Bu kavram altında Türkiye, yumuşak güç diplomasisi yoluyla komşularıyla “sıfır sorun politikası” doktrini aracılığıyla bölgesel istikrarı inşa ederek, kendisini Avrupa ile Kuzeydoğu arasında merkezi bir devlet olarak konumlandırmaya çalışmaktadır. Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, bir basın toplantısında Türkiye'nin tarihi ve coğrafi kimliğini bulduğunu, tüm küresel ve bölgesel aktörlerle dengeli bir ilişki kurmak ve tüm bölgesel aktörlerle daha güçlü ekonomik ilişkiler için çaba sarf edildiğini söylemiştir. Davutoğlu dönemi sonrasında da güvenlik odaklı dış politika güvenlik tehdidi yaşanan istikrarsız bölgeler için geçerli olmuş, çeşitlenen dış politikada, kültürel, insani ve ekonomik diplomasi şekilleri işlevini korumuştur. Diğer taraftan dini ve kültürel bağları çok aktörlü bir dış politikada önemseyen ve hedef ülkelerde itibarını arttırmak isteyen bir yaklaşımın benimseniyor olması, bu kapsamda TİKA, Yunus Emre Enstitüsü, Mevlâna değişim programları, TÜRKSOY, Maarif gibi kurum ve kuruluşların aktifleştirilmesi, Ak Parti dönemi kamu diplomasisi faaliyetlerinin dış politikada sıkça kullanıldığını göstermektedir.

Ak Parti dönemi Afrika ile ilişkileri geliştirmeye yönelik ilk adım 2003 yılında “Afrika Ülkeleri ile Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi” kapsamında gerçekleşmiştir. Bu strateji kapsamında kıta ülkeleri ile bir dizi ticari anlaşmalar imzalanmıştır (Eroğlu, 2018:9). Ak Partinin özellikle 2005 yılına gelindiğinde nispeten sağladığı siyasi istikrar ve ekonomik refah Afrika ile ilişkileri de etkilemiş, yaşanan ekonomik büyüme Latin Amerika, Asya ve Afrika ülkelerine açılımı kolaylaştırmıştır. Ak Parti hükümeti 2005 yılını Afrika Yılı ilan etti ve salt devletler düzeyinde değil sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla yürüttüğü kamu diplomasisi faaliyetlerinin en verimli dönemini başlatmış oldu. Bu faaliyetlerin meyvesini BM Güvenlik Konseyi oylarında Afrika’dan aldığı destek ile görecekti. O güne varmadan da Türkiye Afrika ülkelerinin nezdinde güven toplamaya başlamakta, bölgede ki soft hakimiyetini arttırmak yolunda adım adım ilerlemekteydi. Bunun en iyi örneklerinden biri Afrika Yılında Afrika Birliğine gözlemci ülke statüsü elde etmesiydi. 2008 Ocak ayına gelindiğinde ise Türkiye, 10. Afrika Birliği Zirve toplantısında Afrika kıtasının stratejik ortaklarından biri konumuna gelmişti (Hazar, 2012:10). Böylelikle Türkiye-Afrika ilişkilerinde diplomatik ve iktisadi boyutlar dışında bir güven ilişkisi tahsis edildiğini söylemek mümkündür. Bu durum Kamu

Diplomasinin nihai gayelerinden biridir. Diğer taraftan Türkiye Afrika ile resmi diplomatik ilişkilerini de güçlendirmiş 12 tane olan Büyükelçilik sayısını 2013 yılına kadar 35'e, 2019 yılında ise 41'e yükseltmiştir (Güvendik, AA, 2021). Aynı zamanda diplomatik ziyaretlerde bu dönemde artmış, dostluk ilişkileri üst düzey ziyaretlerle perçinlenmiştir. Bu anlamda Cumhurbaşkanı Abdullah Gül birer yıl arayla Kenya ve Tanzanya'ya, akabinde Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kenya ve Tanzanya'ya, son olarak da Gana ve Gabon'a resmi ziyaretler gerçekleştirmiştir. Başbakan Erdoğan'ın 1992 yılından itibaren hiçbir batılı devletin ziyaret etmediği Somali'yi 2011 yılında ziyaret etmesi manidar bir noktaya işaret etmektedir. Türkiye'nin Afrika ile ticaret hacmi de her geçen gün büyümektedir. 2003 yılında 5,4 milyar dolar olan ticaret hacmi, 2008'de 16 milyar dolar, 2017 yılında ise 18,17 milyar dolara yükselmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2023).

Türkiye'nin Afrika ile gelişen ilişkilerini Kamu Diplomasi bağlamında inceleyecek olursak Kamu diplomasisi araçları bağlamında tek tek ele alınarak daha sağlıklı bir analiz sunulacaktır. Türkiye insani yardım noktasında dünyada en önemli donör ülkelerden biridir. İngiltere menşeli Development Initiatives kuruluşu tarafından 2022'de hazırlanan küresel insani yardım raporuna göre Türkiye, yardım kapsamında harcanan para miktarı kapsamında, gayrisafi milli hasılasına oranlanırsa birinci, harcanan miktar baz alınırsa ABD'den sonra insani yardıma en çok yatırım yapan 2. ülke konumundadır. 2017,2018, 2019 yıllarında hazırlanan raporlarda harcanan miktar olarak da Türkiye birinci sırada yer almaktadır (Sabah Gazetesi, 2023). Bu sadece Türkiye'ye uluslararası alanda bir onur kazandırmamakta aynı zamanda insani yardım götürdüğü ülkelerin kamuoyu ve devlet aktörleri nezdinde de itibarını ve iyi ilişkilerini güçlendirmektedir, böylelikle aslında bir diplomatik faaliyet niteliği de barındırmaktadır. Bu insani yardımlar aynı zamanda kalkınma diplomasisini de içeren ülkelerin kalkınması ve alt yapı çalışmaları için verilen desteği de kapsamaktadır. 1992 yılında dışişleri bakanlığına bağlı kurulan, 1999 yılında Başbakanlığın bünyesine, 2018'de ise Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlanan "Türki İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) kalkınma yardımlarının eşgüdümü noktasında faaliyet göstermektedir. Böylelikle işbirliğini arttırmak amacıyla, hedef devlet ve topluluklarla iktisadi, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim alanında projeler yürütmektedir. Bu hali ile Türkiye'nin Kamu Diplomasisi faaliyetlerinin öncül aktörlerindedir. Ajans pek çok ülke ve bölgeye olduğu gibi Afrika kıtasına yönelik de kalkınma destekleri sürecini yönetmektedir. TİKA'nın Afrika'daki program koordinasyon ofisleri 22'ye yükselmiş, Afrika kıtasında 37 ülkede faaliyet göstermiştir. TİKA sadece 2010 yılında 22 Afrika ülkesinde 70 tane projeyi başarıyla tamamlamıştır (TİKA, 2023). Ayrıca TİKA'nın Afrika'ya yönelik "Afrika Kıtası Kalkınma Programı", "Afrika Sağlığı Programı" ve "Afrika Mesleki Eğitim Programı" gibi sosyal iktisadi programları mevcuttur.

Türkiye'nin yürüttüğü Kamu Diplomasisi faaliyetlerinde bir diğer kullandığı aktör Yunus Emre Enstitüsüdür. Yunus Emre Vakfına bağlı olarak kurulan Enstitü Türk kültürünün, tarihinin, dilinin ve edebiyatının tanıtılması ve anlaşılması için 66 ülkede eğitim-öğretim ve bilimsel araştırma faaliyetleri yürütmektedir. Bu haliyle Yunus Emre Enstitüsü ilgili devletlere Türkiye'yi anlatmak ve kültürel iş birliğini arttırmak adına önemli bir Kamu Diplomatı görevi görmektedir. 2009 yılında faaliyete geçen Enstitü hem Türkçe eğitimleri vermekte hem de Türk kültür ve sanatını tanıtmak adına eğitim faaliyetleri yürütmektedir. Afrika kıtasında da faaliyet gösteren Enstitü'nün, Cezayir, Güney Afrika, Mısır, Senegal, Sudan, Somali ve Tunus'ta Türkiye ile bağ kuran, Türkiye'ye dost insan sayısını ve Türkiye'ye duyulan güveni arttırmak için kültür merkezleri mevcuttur.

Bir diğer Kamu Diplomasisi bileşeni eğitimidir, bu kapsamda Maarif ve Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluğu (YTB)'nin eğitim ve burs faaliyetleri önem arz etmektedir. YTB 2012 yılında Türkiye Bursları hizmeti vermeye başlamıştır, bu kapsamda Türkiye'de yükseköğrenim gören Afrikalı öğrenci sayısında ciddi bir artış söz konusudur. 2000 yılından bu yana Türkiye tarafından 3000'i aşkın öğrenciye burs verilmiş, 2017-2018 akademik yılında Türkiye'de yükseköğrenim gören Afrikalı öğrenci sayısı 15,138'e ulaşmıştır. YTB burslarında 2021 yılına gelindiğinde 178 ülkeden 165 bin

511 başvuru gelmiş, bu sayı rekor sayı olarak tarihe geçmiştir (YTB, 2023). Türkiye Maarif Vakfı bir diğer eğitim alanında Kamu Diplomasisi yürüten araçlardandır. Maarif Vakfı uluslararası Türk okullarını tamamen kendi bünyesinde denetliyor ve yönetiyor olma sebebiyle Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde eğitim noktasında dünyaya açılan kapısıdır, bu bağlamda Milli Eğitim iç politika için ne kadar etkin ve yetkinse Maarif de dış politikada eğitim için o denli önemlidir. Vakıf vizyonunu ilmini barış ve huzur için kullanacak insanlar yetiştirmek olarak belirlemiştir. Türkiye Maarif Vakfı'nın Afrika'da 27 tane okulu bulunmaktadır (MTV, 2023). Türkiye'nin Afrika'da yürüttüğü kamu diplomasisini anlamak için bir diğer durağımız THY'dir, zira yapılan seferler ülkeler arası ilişki için birer gösterge olmaktadır. THY'nin Afrika sefer sayısının sürekli bir artış göstermektedir. 2005 Afrika Yılı'ndan itibaren 2006 yılında Etiyopya'ya ilk seferini gerçekleştiren THY şu anda Afrika'daki varış pistlerini 55'e çıkarmıştır. Bu seferlerin artışı Afrika ile geliştirilen ilişkilerin genişlemesiyle paralel artış göstermiştir. Medya'nın algıyı yönetmede gücünün arttığı günümüzde, medya Kamu Diplomasisi için her geçen gün daha önemli hale gelmektedir. Bu anlamda Afrika ile ilişkilerin medya boyutu TRT World ve Anadolu Ajansı kapsamında yürütülmektedir. Bu iki yayın kuruluşu yaptıkları haberler ile Afrika ülkelerinde Türkiye'nin itibarını ve imajını güzelleştirmeye önemli ölçüde katkıda bulunmaktadırlar. Ek olarak Afrika kıtasının bir çok yerinde Türkiye menşeli bir çok STK bilhassa insani yardım noktasında faaliyet yürütmektedir ve bu durum Türkiye'nin dostça, kardeşçe tutumunu yansıtmakta ve Türkiye'nin insani önemseyen, insani yaşatan değerlerinin sadece kendi vatandaşı ile sınırlı kalmadığını göstermektedir. Son olarak Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerinde Ak Parti dönemi belirleyici ve geliştirici bir diğer Kamu diplomasi aracı lider söylemidir, zira Erdoğan'ın BM'de ve uluslararası her türlü arenada Afrika ülkelerinin haklarının savunucusu olması ilişkileri kuvvetlendiren, Afrika'dan Türkiye'ye güven oyu verdiren bir netice getirmektedir.

Sonuç

Değişen dünya diplomasi faaliyetlerini değiştirmiş, Kamuoyunun artan özgül ağırlığı diplomatik faaliyetlerde de kamuoyu fikrini önemli hale getirmiştir. Dış politikanın bir aracı olan diplomasi küreselleşen dünyada aktör olarak sadece devletleri kullanmamakta, boyutlarını ve aktörlerini çeşitlendirmektedir. Böylelikle savaşın güç kazandırmadığı günümüzde, devletlerin güç tanımı uluslararası sistemdeki itibar ve intiba, dolayısıyla ilişki geliştirdikleri devletlerin toplumlarındaki değer ve itibarları ile belirlenmektedir. Böylelikle propaganda aracı ile klasik diplomasinin boşluk bıraktığı alanları dolduran Kamu Diplomasisi, zamanla diğer devletlerle geliştirilen hükümet dış aktörleri ve çeşitlenen boyutlarda uygulanan teknik, kültürel, ekonomik, dini, insani diplomatik faaliyetleriyle bir başka devletin kamuoyuna kendini tanıtmak ve iletişim kurmak üzerinden gerçekleştirilmektedir. Bu noktada Gregory'e göre Kamu Diplomasisi fikir savunuculuğu, etkileşim, planlama ve anlama girişimlerinden oluşmaktadır. Bir ülkenin, hedef ülkedeki toplumu düşünce ve davranış yolları ile etkilemesi, ikna etmesi, güven terakki etmesini tanımlamaktadır. Tuch'a göre ise kamu diplomasisi günümüz siyasal sisteminde bir zaruriyettir, zira dünyada bir iletişim devrimi yaşanmış, bilgiler sadece devletler tarafından yayılmamaya ve yönetilmemeye başlanmıştır. Diğer yandan demokrasinin yükselişi ile kamuoyunun hükümetlerin karar sürecine etkileri önemli ölçüde artmıştır. Küreselleşen dünya siyasetinde Hükümetler artık bireyler gibi bir karaktere ve bir sosyal itibare sahipler ve itibarlar devletlerarası ilişkiyi etkilemekte, değiştirmekte ve dönüştürmektedir. Böylelikle ülkelerin itibarlarını arttırma girişimleri diplomaside kendine yer bulmaktadır.

Türkiye dış politikasında kuruluşundan itibaren batıcılık ilkesini benimsemiş ve uygulama gayretine girmiştir, lakin Türk dış politika tarihi Türkiye'nin sadece batıya bağımlı geliştirdiği dış politikasında, kritik dönemeçlerde Batı ülkeleri tarafından yalnız bırakılması ve yaşadığı hayal kırıklıkları ile doludur. Böylelikle Türkiye dış politikasını çeşitlendirmek zaruriyetinde olduğunu geç de olsa fark etmiştir. Buna rağmen belirli dönemlerde teyakkuz haliyle gerçekleştirilen pragmatist girişimler

dışında, Türkiye dış politikasında büyük bir değişime gidememiştir. Özellikle hem tarihi bağları sebebiyle hem de potansiyelleri sebebiyle önemli olan Afrika ülkeleri ile ilişkiler 1998 yılına gelene kadar tam anlamıyla geliştirilememiş, ihmal edilmiştir. Ak parti dönemine gelindiğinde, dış politikasını çeşitlendiren ve çok boyutlu hale getiren bir Türkiye ile karşılaşmaktayız, nitekim sadece Ak Parti hükümeti dış politikasını çeşitlendirmemiş, aynı zaman dış politikada kullandığı araçları da çeşitlendirmiştir. Dış politikada sivil aktörleri fazlasıyla kullanan Ak Parti özellikle Afrika ile ilişkilerinde, insani diplomasi, Kamu diplomasisi, inanç diplomasisi gibi bir takım yeni yaklaşımları kullanmıştır. Özet ifade ile Türk dış politikasının yumuşak güç kullanım alanlarını genişlettiği ve çeşitlendirdiğini söylemek mümkündür. Diğer yandan Türkiye'nin bölgesel güç olmak ile ilgili bir motivasyonunu olduğu da söylenebilmektedir, böylelikle Türkiye bölgesel güç olmak için gerekli olan bölgedeki itibarının inşası için yumuşak güç kullanımını ustaca gerçekleştirmektedir. Bilhassa Afrika ile ilişkileri ortak tarihe, kültüre ve dine vurgu yapan bir kamu diplomasisi kapsamında yürütülmektedir. Bu kapsamda Afrika ülkeleriyle ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi ile ilgili önemli adımlar atılmış, Ak parti dönemi ile 90'lardaki ticaret hacmi 6 kat artırılarak 2017 yılında yaklaşık 19 milyar dolara yükselmiştir.

Türkiye Afrika'ya yönelik yürüttüğü kamu diplomasi faaliyetlerinde yumuşak güç unsurları olan TİKA, Kızılay, AFAD, YTB, Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye Maarif Vakfı, THY, AA ve TRT World ve STK'ları Afrika ülkelerinin desteğini almak, kendini doğru ifade etmek ve imajını arttırmak için bir diplomatik araç olarak kullanmaktadır. Bu kapsamda Türkiye öğrenci değişimleri, kültür merkezleri, verilen burslar, sağlık hizmeti, ticari ilişkiler, Afrikalı devletlerin haklarını dünya kamuoyunda duyurmak "Dünya Beşten Büyüktür" demek Afrika ile ilişkileri güçlendirmiştir. Her ne kadar dostane ilişkiler en iyi dönemini yaşıyor olsa da hala değişmesi ve gelişmesi gereken çok fazla alan bulunmaktadır. Özellikle terörle mücadele kapsamında işbirliği artmalıdır. BM barış misyonuna önemli katkılarda bulunan Türkiye Afrika'da sağlanacak barış atmosferi için ilişkiler kuvvetlendirilmelidir. Eğitim ve İnsan Hakları konusunda gelişen ilişki terör hususunda da işbirliği ile taçlanırsa hem Afrika için hem de güçlü bir Türkiye, böylelikle vekalet savaşlarının kol gezdiği, dünyanın politik kara yüzü olarak kalmayacak bir Afrika bölgesi için geliştirilmelidir.

Türkiye-Afrika ilişkileri bölge selameti açısından çok büyük önem arz etmektedir, Türkiye-Afrika ilişkileri sadece Afrikalı ülkeler için değil yada sadece Türkiye için değil, Batı bloğunun tekelinde, adaletsiz bir düzenin hakim olduğu, menfaatlerin hakların önüne geçtiği bir bölge siyaseti olmaması için elzem bir noktadadır. Gittikçe düzelen, tarihsel müşterekliklerine, ortak değerlerine ve inançlarına bağlı olarak yükselen ilişkiler terör meselesi ile bozulmamalıdır. Afrika dünyada madalyonun ters yüzü, inanılmaz büyük yer altı zenginliklerine rağmen, bazı bölgelerinde temiz içme suyu bulunamayan dünyanın insan hakları konusunda imtihan bölgesidir. Böylelikle bölgede güçlü ilişkiler bölgenin siyasi istikrarının, ekonomik kalkınmasının yegâne çözümdür, zira birlikten kuvvet doğmaktadır, yalnız kalanı ise kurt kapmaktadır.

Kaynakça

- Afacan, İ. (2012). "Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı." *Ortadoğu Analiz*, Cilt 4, Sayı 46.
- Bağcı, H. (2001). *Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası. Türk Dış Politikasının Analizi*, Der Yayınları, 2. Baskı, s. 120.
- Anadolu Ajansı (2006). *Başbakan Erdoğan Mısır'a Gitti*", Anadolu Ajansı, 21 Mayıs 2006.
- Cull, N. J. (2010). *Public Diplomacy: Seven Lessons for Its Future From Its Past. Place Branding&Public Diplomacy*, 1/6, ss. 11-17.

- Daban, C. (2021). “21. Yüzyılda Türkiye’nin Afrika Ülkeleri ile Siyasi ve Diplomatik İlişkileri”, *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 3, 925-944.
- Eren, S. (2022, 03 1). “Kamu Diplomasisi Bağlamında Türkiye’nin Afrika Açılım Politikası” *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 10, Sayı, ss. 128-152.
- Giddens, A. (2005). *Ulus Devlet ve Şiddet Çev. Cumhuriyet Atay*. İstanbul: Devrin Yayınları.
- Güvendik, M., Ö.,” Türkiye'nin 'Afrika Açılımı' Büyükelçilik Ağıyla Genişliyor”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyenin-afrika-acilimi-buyukelcilik-agıyla-genisliyor/2394828>,(Erişim Tarihi: 20.21.2023).
- Hazar, N. (2012). "Türkiye Afrika’da: Eylem Planının Uygulanması ve Değerlendirme On Beş Yıl Sonra". *Ortadoğu Analiz*, cilt:4,sayı 46, Rapor no:124 ss. 1-19.
- Issa, J. v. (2009). “The Obama Administration: Revisiting and Reconsidering. AFRICOM”, *The Journal of Pan African Studies*, s. 2, C. 9, s.260-263.
- Karagül, S. ve İbrahim Arslan. (2013). “Türkiye’nin Afrika Açılım Politikası: Tarihsel Arka Plan, Stratejik Ortaklık ve Geleceği”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 9, Sayı: 35.
- Leonard, M., (2002). *Public Diplomacy*. London, *Foreign Policy Center*.
- Morgenthau, H., (1970). Uluslararası Politika (Çeviren: Baskın Oran ve Ünsal Oskay) (Birinci cilt) (Ankara: Siyasal İlimler Derneği Yayınları.*
- MTV, T. M. (2023). Kurumsal- Türkiye Maarif Vakfı,. <https://turkiyemaarif.org/page/524-TurkiyeMaarif-Vakfi-12> (Erişim Tarihi: 15.06.2023).
- Nicolson, H. (1954). *The Evolution of Diplomatic Method*. London: Constable.
- Sabah Gazetesi, H. (2023, 05 10). İnsani yardımda en üst sırada! "Dünyanın en cömert ülkesi". <https://www.sabah.com.tr/roza/guncel/insani-yardimda-en-ust-sirada-dunyanin-en-comert-ulkesi>(Erişim Tarihi: 18.06.2023).
- Şahin, M. (2014). “Türkiye'nin Orta Doğu Politikası: Süreklilik ve Değişim”. Der.İdris, D. *Türkiye'nin Dış Politikası*. İstanbul: Dora. s. 116-129
- TBMM Tutanak, (1996). Bülent Ecevit'in 1974 Yılındaki TBMM konuşmasından aktaran Bülent Arınç. T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem:20, cilt:12, Yasama yılı:2.
- Tepeciklioğlu, E. E. (2012). “Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye- Afrika İlişkileri”, *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, 66.
- TİKA. (2023, 05 20). “TİKA Koordinatörlükler”, [https://www.tika.gov.tr/tr/koor - dinatorlukler](https://www.tika.gov.tr/tr/koor-dinatorlukler).(Erişim Tarihi: 13.04.2023).
- Tuch, H. (1990). *Communicating with The World: U.S. Public Diplomacy Overseas*. Washington: Georgetown University Institute for The Study of Diplomacy.
- Tuncer, H. (1984). “Tarih ve Günümüzde Ad-Hoc Diploması”, *Milletlerarası Hukuk ve Özel Hukuk Bülteni*, 50-54.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023) “Dış Ticaret İstatistikleri”: <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/> (10.05.2023).
- YTB. (2023). “Uluslararası Öğrenciler – Türkiye Bursları”, [https://www.ytb.gov.tr/uluslararasi - ogrenciler/turkiyeburslari](https://www.ytb.gov.tr/uluslararasi-ogrenciler/turkiyeburslari), (Erişim Tarihi: 13.05.2023).

